

СПЕЦИФІКА ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА НЕДОТОРКАНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Остроглядова Олена Георгіївна ¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.09.2025	Право	343.98:343.541-053.2

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20311155>

Анотація. У статті досліджено особливості проведення огляду місця події у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності, вчинених стосовно дітей. Встановлено, що специфіка проведення огляду значною мірою залежить від характеру взаємовідносин між потерпілою особою та правопорушником. З'ясовано, що у випадках відсутності попереднього знайомства кримінальне правопорушення найчастіше вчиняється на відкритій місцевості, тоді як за наявності довірливих чи сімейних зв'язків місцем його вчинення переважно виступає житло або інше приміщення, пов'язане з правопорушником чи потерпілою особою.

Особливу увагу приділено дослідженню слідової картини у кримінальних провадженнях цієї категорії. Обґрунтовано, що особливого доказового значення набувають біологічні сліди, які можуть містити генетичну інформацію та бути об'єктом молекулярно-генетичних досліджень. Разом із тим доведено, що значення огляду місця події не обмежується лише пошуком біологічних слідів, оскільки навіть за їх відсутності результати належно проведеного огляду у сукупності з іншими слідчими (розшуковими) діями дозволяють реконструювати механізм кримінального правопорушення та підтвердити окремі елементи версії сторони обвинувачення.

Обґрунтовано, що у сучасних умовах місцем вчинення кримінального правопорушення фактично може виступати не лише фізичне середовище, але й цифровий простір, у межах якого здійснювалася комунікація між дитиною та правопорушником. У зв'язку з цим під час огляду важливого значення набувають виявлення електронних носіїв інформації, мобільних пристроїв, цифрових слідів, електронного листування та geotag-індикаторів.

У статті також акцентовано увагу на необхідності дотримання дитиноцентрованого підходу під час проведення огляду місця події. Обґрунтовано доцільність нормативного закріплення обов'язкового залучення психолога у випадках проведення огляду місця події за участю дітей-потерпілих. Крім того, запропоновано закріпити у КПК України принцип контрольованої первинної комунікації з дитиною, який передбачає обмеження кола осіб, уповноважених на взаємодію з потерпілою особою до визначення відповідної тактики ювенальним прокурором спільно з психологом.

---

¹ – ад'юнкт кафедри кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ,
<https://orcid.org/0009-0003-8525-4244>

Ключові слова: огляд місця події, кримінальне провадження, неповнолітній, докази і доказування, статеві свобода та недоторканість, слідчий, прокурор, потерпілий.

SPECIFIC FEATURES OF INSPECTION OF THE SCENE OF AN EVENT WHEN INVESTIGATING CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE SEXUAL FREEDOM AND INVIOLATION OF MINORS

Abstract. The article examines the peculiarities of conducting a crime scene inspection in criminal proceedings concerning criminal offenses against the sexual freedom and sexual inviolability of children. It has been established that the specifics of conducting a crime scene inspection largely depend on the nature of the relationship between the victim and the offender. It was found that in cases where the victim and the offender were previously unacquainted, the criminal offense is most often committed in an open area, whereas in situations involving trust-based, family, or close social relationships, the place of commission is usually a dwelling or other premises associated with either the offender or the victim.

Particular attention is paid to the study of the trace pattern in criminal proceedings of this category. It is substantiated that biological traces are of special evidentiary significance, as they may contain genetic information and serve as objects for molecular genetic examinations. At the same time, it is proved that the significance of a crime scene inspection is not limited solely to the search for biological traces, since even in their absence the results of a properly conducted inspection, combined with other investigative (search) actions, make it possible to reconstruct the mechanism of the criminal offense and confirm certain elements of the prosecution's version.

It is further substantiated that under modern conditions the place where a criminal offense is committed may include not only a physical environment but also a digital environment within which communication between the child and the offender took place. In this regard, special importance during the inspection is attached to identifying electronic data carriers, mobile devices, digital traces, electronic correspondence, and grooming indicators.

The article also emphasizes the necessity of adhering to a child-centred approach during crime scene inspections. The expediency of introducing a statutory requirement for the mandatory involvement of a psychologist in cases where child victims participate in a crime scene inspection is substantiated. In addition, it is proposed to enshrine in the Criminal Procedure Code of Ukraine the principle of controlled primary communication with a child, which предусматриває limiting the range of persons authorized to communicate with the victim until the appropriate interaction strategy has been determined jointly by a juvenile prosecutor and a psychologist.

Keywords: crime scene inspection, criminal proceedings, juvenile, evidence and proof, sexual freedom and sexual inviolability, investigator, prosecutor, victim.

Вступ

Проблематика розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності дітей у сучасних умовах набуває особливої актуальності як для кримінального процесу, так і для криміналістики. Це обумовлено високим рівнем латентності таких кримінальних правопорушень, складністю їх доказування, психологічною вразливістю потерпілих, а також трансформацією способів вчинення сексуального насильства щодо дітей в умовах цифровізації. Однією з ключових слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування виступає огляд місця події, результати якого нерідко мають визначальне значення для подальшого провадження.

Водночас проведення огляду місця події у кримінальних провадженнях зазначеної категорії характеризується низкою суттєвих особливостей, які відрізняють його від аналогічної слідчої (розшукової) дії в інших категоріях кримінальних

правопорушень. Такі особливості пов'язані не лише зі специфікою слідової картини сексуального насильства щодо дітей, але й із необхідністю врахування психологічного стану потерпілої особи, ризиків вторинної віктимізації, потребою мінімізації контактів дитини з правоохоронними органами, а також зростанням ролі цифрових слідів та електронних доказів у структурі доказування. У значній кількості випадків місцем вчинення кримінального правопорушення виступає житло дитини або інше середовище її постійного перебування, що додатково ускладнює як сам процес огляду, так і подальшу оцінку виявленої слідової інформації.

Крім того, аналіз судової практики свідчить, що у провадженнях щодо сексуального насильства стосовно дітей огляд місця події нерідко проводиться в умовах втрати частини слідової інформації через пізні повідомлення про кримінальне правопорушення, зміну обстановки місця події, психологічну залежність потерпілої особи від правопорушника або тривалий характер насильства. За таких умов особливого значення набуває не лише пошук традиційних матеріальних слідів, але й фіксація просторової обстановки, виявлення цифрових слідів, grooming-індикаторів, особливостей взаємодії між дитиною та правопорушником, а також інших непрямих доказів, які у сукупності дозволяють реконструювати механізм кримінального правопорушення.

У зв'язку з цим виникає необхідність наукового аналізу особливостей проведення огляду місця події у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності дітей, визначення його криміналістичного значення в умовах цифровізації сексуального насильства та формування практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності цієї слідчої (розшукової) дії із одночасним забезпеченням найкращих інтересів дитини

Аналіз останніх публікацій. Питанням, пов'язаним із розслідуванням кримінальних правопорушень щодо неповнолітніх та забезпеченням прав таких потерпілих присвячені сучасні дослідження таких вчених, як О. О. Волобуєвої І. В. Гловюк, Г. Ю. Нікітіної-Дудікової, В. Нуджейдат, П. І. Пархоменка, О. В. Пчеліної, В. В. Романюка, Т. Г. Фоміної, М. В. Червінко, Ю. М. Чорноус та багатьох інших вчених.

Метою статті є отримання наукового результату у вигляді теоретико обґрунтованих положень щодо особливостей огляду місця події під час розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності, що вчиняються щодо неповнолітніх осіб.

В. Нуджейдат, характеризуючи специфіку проведення огляду місця події при розслідуванні зґвалтувань правильно зазначає, він значною мірою залежить від наявності або відсутності соціального зв'язку між правопорушником і потерпілим. За відсутності попереднього знайомства кримінальне правопорушення найчастіше вчиняється на відкритій місцевості, де правопорушник здійснює підстерігання, переслідування чи раптовий напад із подальшим вчиненням сексуального насильства. Натомість у випадках, коли між особами існували знайомство або довірливі відносини, місцем вчинення кримінального правопорушення переважно стає приміщення, нерідко пов'язане з підозрюваною особою, куди потерпіла запрошується або заманюється шляхом використання довіри чи існуючих взаємовідносин. Зазначені обставини безпосередньо впливають на особливості організації та проведення огляду місця події [1, с. 140 – 141].

У випадках, коли таке місце є відкритою місцевістю сам факт його віддаленості від будь-яких інших приміщень, освітленості може бути допоміжним для підтвердження планування і умислу на вчинення дій сексуального характеру. Відтак під час огляду місця події необхідно фіксувати у протоколі та схемі (плані) огляду віддаленість місця події від житлових будівель, доріг або інших місць можливого перебування людей у момент події. Також доцільно зазначати характеристики

освітлення місцевості, зокрема чи було місце вчинення кримінального правопорушення освітленим, оскільки такі обставини можуть мати значення для встановлення механізму події, можливих очевидців та умов [2, с. 321].

Аналіз судової практики при розслідуванні сексуального насильства фізичного характеру свідчить про те, що основними об'єктами огляду та вилучення під час огляду місця події стають особисті речі потерпілого та кривдника, які могли зберегти біологічні сліди.

О. В. Пчеліна та В. Б. Пчелін зауважують, що під час огляду одягу особливу увагу необхідно приділяти його цілісності, наявності слідів біологічного походження, а також мікронашарувань ґрунту, рослинності чи інших сторонніх речовин. Огляд одягу доцільно проводити як із зовнішнього, так і з внутрішнього боку, ретельно досліджуючи кишені, манжети, застібки, шви та інші ділянки, на яких можуть зберігатися сліди кримінального правопорушення. Навіть у випадках, коли під час візуального огляду явних слідів не виявлено, але існують підстави припускати їх наявність, одяг необхідно належним чином упаковувати для подальшого дослідження. З цією метою його розкладають на чистому папері, після чого обережно загортають разом із ним, мінімізуючи ризик втрати мікрочастинок. У разі наявності ризику пошкодження або втрати мікрослідів під час транспортування такі об'єкти вилучаються та упаковуються окремо. Правильне пакування має забезпечувати ізоляцію речових доказів від зовнішнього впливу та запобігати їх забрудненню чи знищенню. Загалом належна організація та проведення огляду місця події у кримінальних провадженнях щодо сексуального насильства має визначальне значення для подальшого процесу доказування та ефективності розслідування в цілому [3, с. 625].

Г. Ю. Нікітіна-Дудікова виділяє три групи матеріальних слідів статевих злочинів щодо дитини: сліди-відображення, сліди-речовини, сліди-запахи. Вчена зазначає, що також підтверджує аналіз судових рішень, що Найбільш поширеними слідами-відображеннями під час вчинення зазначених кримінальних правопорушень є сліди людини, зокрема сліди рук, ніг, губ, зубів та нігтів. Окрему групу становлять сліди, які виникають на тілі потерпілої особи внаслідок сексуального контакту: ушкодження, що свідчать про порушення статевої недоторканності, садна, крововиливи в ділянці статевих органів, стегон, рук, спини, ушкодження слизової оболонки ротової порожнини при орально-генітальних контактах, а також наслідки статевого акту у вигляді вагітності чи зараження захворюваннями, що передаються статевим шляхом. Важливе доказове значення мають також сперма та інші об'єкти біологічного походження.

Водночас при розслідуванні цієї категорії кримінальних правопорушень особливого значення набувають саме сліди-речовини біологічного походження, оскільки вони можуть містити генетичну інформацію людини та у подальшому виступати об'єктами молекулярно-генетичних досліджень, спрямованих на ідентифікацію особи правопорушника [4, с. 187].

Особливого значення це набуває у випадках, коли кримінальне правопорушення вчиняється без очевидців, а доказування значною мірою ґрунтується на непрямих доказах та показаннях учасників провадження.

Ускладненим огляд місця події у провадженнях цієї категорії стає у випадках, коли інформація про вчинене кримінальне правопорушення надходить через тривалий проміжок часу після події, внаслідок чого значна частина слідів може бути втрачена, знищена або змінена під впливом природних чинників, прибирання приміщення, прання одягу, зміни обстановки чи активного користування місцем події. Особливо це характерно для кримінальних правопорушень сексуального характеру щодо дітей, з

огляду на їх високу латентність, психологічний страх потерпілих, залежність від правопорушника або неможливість своєчасно повідомити про вчинене насильство.

Водночас навіть за умови втрати частини слідової інформації проведення огляду місця події залишається доцільним і необхідним. По-перше, під час огляду можуть бути виявлені окремі біологічні, мікрологічні чи цифрові сліди, які збереглися попри сплив часу. По-друге, огляд дозволяє встановити обстановку місця події, особливості планування приміщення, умови доступу до нього, можливі шляхи пересування учасників події, наявність камер відеоспостереження, електронних пристроїв або інших об'єктів, що можуть мати доказове значення. По-третє, результати огляду мають важливе значення для перевірки та співставлення показань потерпілої особи, свідків і підозрюваного, а також для реконструкції механізму кримінального правопорушення. Крім того, навіть відсутність певних слідів може мати доказове значення у сукупності з іншими обставинами кримінального провадження.

Наприклад, у справі по обвинуваченню у незакінченому замаху, відповідно до ч. 3 ст. 15 КК України, на вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 152 КК України серед іншого було надано наступні докази: «В ході огляду житлового будинку по АДРЕСА_2, відповідно до протоколу огляду місця події від 17 червня 2021 року, було встановлено місце розташування дивана, де спала потерпіла, поряд з яким виявлено відрізок жіночих нейлонових панчіх, які у верхній частині зав'язані у вузол у формі шапочки. У коридорі виявлено шкіряний ремінець коричневого кольору, а на кухні ніж з руків'ям, обмотаним ізоляційною стрічкою синього кольору. Всі виявлені предмети були вилучені.

Згідно висновку експерта № 225 від 22 липня 2021 року судово-цитологічного відділення Хмельницького облбюро судмедекспертизи було встановлено, що потожирові виділення на вилученому з житлового будинку ОСОБА_8 ремені походять від особи або осіб, у крові яких є антиген Н, в т.ч. і від самого ОСОБА_9, але не від потерпілої ОСОБА_5.

Під час проведення обшуку у житловому будинку по АДРЕСА_1 за місцем проживання обвинуваченого, у спальній кімнаті на столі було виявлено та вилучено два подовгастих відрізка жіночих колгот чорного кольору, на верхніх частинах яких виявлено сліди перерізу, що встановлено з протоколу обшуку від 17 червня 2021 року.

Висновком експерта від 21 липня 2021 року № СЕ-19/123-21/5194-ТР сектору трасологічних експертиз Хмельницького НДЕКЦ встановлено, що два відрізки панчіх, які були виявлено та вилучено 17 червня 2021 року при проведенні обшуку за місцем проживання ОСОБА_9 по АДРЕСА_1 та один відрізок панчіх, що були виявлені та вилучені 17 червня 2021 року при час проведення огляду місця події, до розділення являлися частинами одного цілого» [5].

Наведений приклад свідчить про те, що навіть за відсутності безпосереднього виявлення біологічних слідів належним чином проведений огляд місця події здатний мати вагоме доказове значення у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності. У таких випадках доказове значення набуває не лише виявлення біологічних об'єктів, але й встановлення обстановки місця події, взаємозв'язку між окремими предметами, способу їх розташування, а також можливість подальшого співставлення вилучених об'єктів із результатами інших слідчих (розшукових) дій та експертних досліджень.

Фактично результати огляду місця події у сукупності з висновками експертиз, показаннями потерпілої особи, результатами обшуку та іншими доказами дозволяють реконструювати механізм кримінального правопорушення, перевірити достовірність окремих версій та встановити обставини, що мають значення для кримінального провадження. Відтак значення огляду місця події у справах цієї категорії не може зводитися виключно до пошуку біологічних слідів, оскільки навіть за їх відсутності або

неможливості ідентифікації особи правопорушника якісно проведений огляд у поєднанні з іншими процесуальними діями здатний забезпечити формування належної доказової бази.

З урахуванням відповідної ситуації і того факту, що саме особи з близького оточення дитини нерідко посягають на її статеву свободу і недоторканість, однією з ключових особливостей огляду місця події у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності дітей є необхідність дослідження не лише безпосередньої слідчої картини, але й середовища, у якому відбувалася взаємодія між потерпілою дитиною та правопорушником. На відміну від багатьох інших категорій кримінальних правопорушень, у даному випадку значення мають не лише матеріальні сліди, але й обстановка місця події, особливості просторової організації приміщення, умови ізоляції дитини, можливість стороннього спостереження або контролю за її поведінкою. У зв'язку з цим під час огляду доцільно звертати увагу на розташування спального місця дитини, ступінь відокремленості приміщення, наявність засобів блокування дверей, умови освітлення, доступ до засобів зв'язку чи мережі Інтернет, а також інші обставини, які можуть свідчити про можливість вчинення кримінального правопорушення, контролю над потерпілою особою чи приховування протиправної поведінки.

Також, говорячи про особливості огляду місця події при розслідуванні кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканості дітей хочемо звернути увагу на ще один важливий аспект. З урахуванням того, що огляд місця події є невідкладною слідчою (розшуковою) дією, він, як правило проводиться одразу після надходження інформації про вчинене кримінальне правопорушення.

У Порядку реалізації пілотного проекту імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність (далі – Пілотний проект) зауважується, що мають бути вжиті заходи щодо першочергового реагування на повідомлення від дітей: виїзд ювенального прокурора на місце події, залучення психолога для безпосереднього виїзду на місце події [6].

Однією з першочергових тактичних задач є оцінка ризиків для безпеки потерпілої особи. У справах цієї категорії правопорушник нерідко перебуває у близькому соціальному або сімейному оточенні дитини, проживає разом із нею або має постійний доступ до потерпілої особи. Це обумовлює необхідність оперативної оцінки ризику продовження насильства, можливого психологічного тиску, залякування, впливу на показання дитини чи законних представників. У відповідних випадках особливого значення набуває невідкладне вирішення питань щодо ізоляції дитини від потенційного кривдника, залучення органів опіки та піклування, соціальних служб, психологів, а також застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Що також може бути встановлено у разі участі психолога. Крім того, психолог може надати рекомендації щодо поведінки з дитиною та доцільністю, можливістю за її психічним станом брати участь у невідкладних слідчих (розшукових) діях.

Натомість КПК України не містить спеціальної норми, яка б передбачала обов'язкове залучення психолога під час проведення огляду місця події у випадках, якщо потерпілими є діти. На нашу думку, така норма має бути включена у відповідну главу, яка має бути внесена до КПК України щодо особливостей провадження за участю неповнолітніх потерпілих і свідків.

Така норма спрямована не лише на посилення гарантій захисту прав дитини, але й на підвищення ефективності самої слідчої (розшукової) дії, оскільки психоемоційний стан потерпілого безпосередньо впливає на здатність правильно орієнтуватися в обстановці події, надавати пояснення та відтворювати обставини кримінального правопорушення.

Ще одним важливим аспектом, який має бути не просто врахований на практиці, але й знайти своє законодавче втілення є закріплення у КПК України імперативної вимоги щодо спілкування з дитиною мінімального кола суб'єктів. У Пілотному проєкті такі вимоги містяться: проводити слідчі (процесуальні) дії за участю неповнолітньої особи спеціально уповноваженими ювенальним слідчим, дізнавачем, прокурором, які пройшли спеціальне навчання відповідно до Єдиних стандартів підготовки фахівців у сфері правосуддя щодо дітей, забезпечувати з урахуванням інтересів неповнолітнього незмінність учасників кримінального провадження, які встановили контакт з ним [6].

Натомість на практиці реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканності дітей нерідко супроводжується безсистемним залученням значної кількості осіб до первинної комунікації з потерпілою дитиною. Особливо це характерно для випадків виїзду на місце події, коли контакт із неповнолітнім можуть здійснювати працівники патрульної поліції, члени слідчо-оперативної групи, керівництво підрозділу поліції, прокурор, поняті та інші особи. При цьому нерідко ще до проведення процесуального допиту дитині ставляться численні уточнюючі запитання, фактично здійснюється неформальне опитування або відбираються пояснення.

Такий підхід створює одразу декілька суттєвих ризиків. По-перше, багаторазове відтворення дитиною психотравмуючих обставин призводить до вторинної віктимізації та погіршення її психоемоційного стану. По-друге, неконтрольована комунікація з різними особами підвищує ризик навіювання, спотворення спогадів, формування бажаних для дорослого відповідей або несвідомого коригування показань дитини. По-третє, з огляду на особливу чутливість інформації про сексуальне насильство щодо дітей, безконтрольне залучення значного кола осіб порушує право дитини на приватність і конфіденційність.

У зв'язку з необхідним є нормативне закріплення принципу контрольованої первинної комунікації з дитиною. Його сутність полягає у тому, що до визначення ювенальним прокурором спільно з психологом кола осіб, уповноважених на спілкування з дитиною, будь-яке детальне опитування неповнолітнього щодо обставин кримінального правопорушення має бути заборонене.

Висновки. Отже, проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що огляд місця події у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності дітей має комплексний характер та не може зводитися виключно до пошуку традиційних матеріальних слідів. У цій категорії проваджень особливого значення набувають встановлення обстановки взаємодії між дитиною та правопорушником, виявлення цифрових слідів, grooming-індикаторів, особливостей просторової організації місця події та інших непрямих доказів, які у сукупності дозволяють реконструювати механізм кримінального правопорушення.

Доведено, що ефективність огляду місця події значною мірою залежить від своєчасності його проведення, правильності фіксації слідової картини, залучення спеціалістів, а також дотримання дитиноцентрованого підходу під час взаємодії з потерпілою особою. Обґрунтовано необхідність удосконалення кримінального процесуального законодавства у частині нормативного закріплення додаткових гарантій участі дітей в огляді місця події, зокрема щодо обмеження кола осіб, уповноважених на первинну комунікацію з дитиною, та обов'язкового залучення психолога під час проведення огляду місця події у відповідній категорії кримінальних проваджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Нуджейдат В. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування зґвалтувань: дис. ... доктора філо-софії: 081. Харків, 2021. 227 с.
2. Кушпіт В.П., Малиновська А.В. Проведення окремих слідчих (розшукових) дій у розслідуванні зґвалтування. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 3. С. 320–324.
3. Пчеліна О.В., Пчелін В.Б. Особливості проведення огляду під час розслідування статевих кримінальних правопорушень. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. №1. С. 623 – 627.
4. Нікітіна-Дудікова Г.Ю. Слідова картина злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. EVROPSKÝ POLITICKÝ A PRÁVNÍ DISKURZ. 2021. Volume 8. Issue 3. С. 186 – 191.
5. Вирок Теофіпольського районного суду Хмельницької області від 11.11.2021 у справі № 671/1328/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101011590>.
6. Про запровадження та реалізацію пілотного проекту щодо імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність: наказ Офісу Ген. проку-рора, МВС України, М-ва юстиції України, М-ва соц. політики України від 01.06.2023 № 150/445/ 2077/5/187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0150905-23>.